

je sastanak, svakodnevni džemat, u koji dolaze stanovnici jedne mahale ili jednog sela. Tu im je pružena prilika da se dogovore o svojim zajedničkim potrebama i poslovima. Širi sastanak je džuma, na koji u većim mjestima mora doći svaki punoljetan i zdrav musliman. Tu im se pruža prilika da se međusobno upoznaju i posavjetuju. Još širi sastanak treba da bude uz Bajrame. A kako su muslimani cijelog svijeta prava braća, potreban im je jedan opći sastanak, gdje se mogu svi muslimani iz svakog kraja preko svojih uglednijih ljudi upoznati i međusobne veze ojačati. Uzvišeni Šerijat im je pružio mogućnost za to priklikom hadža, koji se obavlja svake godine baš u danima Kurban-bajrama. Šteta je što muslimani vrlo slabo iskorišćuju ove vjerske sastanke, nego ovake rijetke prilike propuštaju, neću reći, u džabu, ali ne vrše ono što bi mogli učiniti i što bi urodilo ogromnim plodom za islamsku zajednicu.

Kod svakog šireg sastanka uzvišeni Šerijat je propisao i predavanje, kojim učeni muslimani trebaju uputiti i poučiti druge. U petak ima hutba u kojoj hatib treba poučiti muslimane o onom, što im je najpotrebnije. Pravi musliman je vječito u školi. On svake džume treba oblatno posjećivati predavanja, koja hatib drži u obliku hutbe. I uz oba Bajrama imade hutba, koju treba iskoristiti, te muslimanaima u njoj pružiti onu duševnu hranu, koja im je na-

jpotrebna. Običaj je da se poslije džune i prije Bajrama drže i vazovi, u kojima treba iskoristiti najkorisnije pouke muslimanima. I za vrijeme hadža imaju propisane hutbe, koje slušaju predstavnici svih muslimana sa čitavog svijeta. Kolike li mudrosti u svemu tome. Samo da se ima ko time kako treba koristiti!

Osim toga, posjeta koja se čini za vrijeme Bajrama je korisna stvar, za koju ima od Boga velika nagrada. Njom se učvršćava prijateljstvo i oživljavaju prijateljske i rodbinske veze. Alejhisselam je posjećivao svoje drugove. Mnogo je volio posjećivati ensarije, stanovnike Medine, koji su izdašno pomogli njega, njegove drugove i uzvišeni isalm. Jedanput je Alejhisselam preporučujući svojim drugovima međusobnu posjetu rekao: „Kada jedan musliman posjeti svoga brata u ime Boga, dovikne mu se s neba: „Dobro si učinio i dobra ti je nagrada Džennet“, a Bog u svom višem carstvu objavi: „Moj je rob u ime Mene učinio posjetu, te ću ga ja počastiti. – Nagradu mu Bog za to daje Džennet“.

Dakle uz Bajram imamo velike blagodati, te ne trebamo propustiti priliku, a da ih ne iskoristimo.

Bože, Ti nas naputi! Ti nam pomozu da ljubimo Tvoju uzvišenu vjeru islam! Ti u naša srca prema islamu ljubav podaj!

Amin!

O HADŽU I HADŽERI

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ (٩٦)

- Prvi hram sagrađen za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen je on i putokaz svjetovima.

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ (٩٧)

U njemu su znamenja očevidna - mjesto na kojem je stajao Ibrahim. I onaj ko uđe u njega treba da bude bezbjedan. Hodočastiti hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj ko je u mogućnosti; a onaj koji neće da vjeruje - pa, zaista, Allah nije ovisan ni o kome. (Âlu 'Imrân, 96-97)

Hadždž je jedan od stubova islama, čiji su korijeni daleko u historiji ljudskog roda. Konač-

nu formu i smisao dobija objavom Kur'ana, ali termini kao što su "ŠIR'ATEN", "MINHADŽEN" (El-Mâ'ide, 48), zatim "MENSEKEN" (El-Hadždž, 34) jasno ukazuju da su prijašnji narodi u sklopu svojih vjerskih obreda imali i hadždž.

Pitanje hadždža Kur'an tretira na dvanaest mjesta, a naredba hadždža datira od devete godine po hidžri.

Mufessiri su se razišli u tome da li je emr uslijedio 196-tim ajetom sure El-Bekare ili 97-mim ajetom sure Âlu 'Imrân, citiranim na početku. Pretežno je mišljenje da je feridatu-l-hadždž propisan u suri Âlu 'Imrân.

Bitno je ukazati da pitanje hadždža Kur'an tretira još u prvoj fazi objave, dakle mnogo prije konačne naredbe.

U suri El-Hadždž koja pripada mekkan-
skom periodu (od 26-37-og) ajeta posebno se
objašnjavaju pitanja tavafa, ihrama i kurbanu.
Iako se u pomenutim tekstovima govori o had-
ždžu za vrijeme Ibrahima, a.s, sasvim je jasno da
Kur'an na taj način samo potvrđuje ovaj propis.
Kako je tada Kaba bila u rukama njihovih ne-
prijatelja-mušrika, nisu bili u stanju ga obavljati.

Iz drugog ajeta kojeg smo citirali, jasno se
vidi da je to obaveza jedanput u životu i da je
neizostavna dužnost kad se za nju steknu uslovi.

Griješe svi oni koji ovaj propis namjerno
krše odgađanjem. Takav postupak, kao što razu-
mijemo iz ajeta, Allah, dž.š, karakteriše kao kufr.

Čim se steknu uslovi za hadž, a tu spadaju
moralne i materijalne mogućnosti vjernika,
zatim sigurnost i bezbjednost puta, on se treba
obaviti. Uslov je da osoba bude punoljetna.

Ispraćajući hadžije u najveća svetišta isla-
ma, primjećujemo da su većina njih stari i
iznemogli. Zašto? Zato što živimo u zabludama
da mlad čovjek ne može hadždž održati i oču-
vati, da poslije hadždža čovjek ne smije mjeriti
i vagati i sl.

Drugi opet čekaju da riješe sva životna pita-
nja ne samo svoja nego i svoje djece. Ovi griješe
jer ko im može garantovati da će ga kasnije oba-
viti i da li će toliko godina živjeti.

Hadždž nije samo obaveza za starije, a nije
samo ni za mlade, on obuhvata sve, a pravi vjer-
nik se Allahovoj strogoj naredbi odaziva čim za
to stekne uvjete.

Hadždž se obavlja na najsvetijem mjestu za
sve muslimane.

Kabu je, po Božijoj zapovijedi, opravio
Ibrahim, a.s, koga poštuju i Jevreji i kršćani i
muslimani. Građevina je sagrađena na jakim i
humanim principima vjere i ljubavi, te stavljena
u službu velikim ciljevima.

Kur'an govori o pozivu koji je Ibrahim, a.s,
uputio ljudima:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا تُوتَكُ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ
فَجٍّ عَمِيقٍ (٢٧)

- *I oglasi ljudima hadždž! - dolaziće ti pješke
i na kamilama iznurenim; dolaziće iz mjesta da-
lekkih.*" (El-Hadždž, 27)

Ovaj poziv je našao odziva u svim kraje-
vima i vremenima. Stoljećima ljudi hrle i iz
najudaljenijih mjesta časnoj Kabi i ne postoje
prepreke koje ih mogu na tom putu zaustaviti,
niti postoje žrtve na koje nisu spremni.

Protetkih godina broj hodočasnika kreće
se oko 2 miliona, sa svih kontinenata i od svih
rasa.

Sasvim je jasno da ova institucija ima svoje
određene motive i ciljeve, a najvažniji je lju-
bav prema Allahu, dž.š, želja za magfiretom i
rahmetom.

Kur'anski izraz "EL-MENAFI'A" (El-Hadž-
ždž, 28) podrazumijeva koristi ovoga i budućeg
svijeta.

Prema tome, hadždž je vrijeme ibadeta, sa-
stanka, upoznavanja, pomaganja, solidarnosti,
trgovine. On je i naučni skup. Tu je susret sa Ki-
blom, vječitim magnetom mu'mina.

Boravak na ovim odabranim mjestima evo-
cira uspomene na mnoge odabrane osobe, kao
što je i majka Ismaila, a.s, hzr. Hadžera.

Kur'an posebno govori o vremenu održava-
nja hadždža. To vrijeme obuhvata, dva mjeseca,
ševval i zu-l-ka'de, te deset dana mjeseca zu-l-
hidždžeta. Precizira se i strogo naređuje način
ponašanja i življenja u tim danima. Tako Allah,
dž.š, u Kur'anu kaže:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ
وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ
التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ (١٩٧)

- *Hadždž je u određenim mjesecima; onom
ko se obaveže da će u njima obavljati hadždž
nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi, i
nema svađe u danima hadždža. A za dobro koje
učinite Allah zna. I onim što vam je potrebno za
put, snabdijte se. A najbolja opskrba je bogobo-
jaznost. I Mene se bojte, o razumom obdareni!
(El-Bekare, 197)*

Islam pridaje važnost i pripremi za hadždž.
Nije dovoljno obezbijediti samo materijalne
uslove pa se odlučiti za hadždž, to je tek dio pri-
prema. Potrebna je i moralna priprema, kojoj
Kur'an daje prioritet.

Zabluda je shvatanje da se hadžija po povratku sa hadždža treba izolovati iz života. Istina je da se hadžija uključuje u život, a može se baviti svakim poštenim zanimanjem. Hadždž ne potiskuje bilo koju korisnu aktivnost. Zanimanja i poslovi kojima se ljudi bave ni na hadždžu nisu zabranjeni, oni samo trebaju biti prožeti duhom ibadeta. Tako se u Kur'anu kaže:

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ... (١٩٨)

- Ne pripisuje vam se u grijeh - od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete. (El-Bekare, 198)

Za hadždž je vezan kraj objave Kur'ana, pa i svršetak misije Božijeg poslanika Muhammeda, a.s, čijim ćemo hadisom i završiti ovo izlaganje:

«الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ، لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْحَنَّةُ».

- Oprošteni su manji grijesi, počinjeni između obavljanja jedne i druge umre, a za primljen hadždž Džennet je jedina nagrada. (Buharija i Muslim)

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١٢٧)

- I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama podizali, oni su molili: "Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš!" (El-Bekare, 127)

Hadždž. Veza sa onim što je bilo, sa onim što jeste i sa onim što će biti. Veza sa mjestom, vremenom, događajima i ljudima u tim događajima.

Za koji dan će milionska masa pravovjernih prodefilovati pored Kabe, na Mini, na Arefatu, pored kabura Božijeg Poslanika, a.s, u Medini. I dok budu u tom jedinstvenom, humanom, bratskom defileu, u njihovim mislima i dušama kao bujica navrijet će sjećanja. Sjećanja na teška i presudna vremena za ovu vjeru, pravdu i istinu, koja je uspjela sjediniti ove ljude i, naravno, sjećanja na prve pomagače na putu islama.

Tih ličnosti ima mnogo, a mi ćemo ovdje evocirati uspomene na jednu od njih, na jednu ženu, jednu majku – Hadžeru. Ženu koja je ži-

vjela u momentima kada je Hram bio porušen i zapušten.

Da bi se tu život ustanovio bile su neophodne dvije stvari: majka i voda. Priča o Hadžeri u stvari je priča o vodi, o majci, o djetetu.

Zato svaki susret sa Zemzemom evocira uspomene na Hadžeru i njenu borbu za život dragog joj čeda. Trčanje između Safe i Merve opet je sjećanje na Hadžeru. Sjećanje na hrabrost majčinu koja je jača od pustinjske stihije, od oluje i svih nedaća.

Izvršavajući hadžske obrede hadžije trče iz simbolike i sjećanja na taj događaj, na tu dramu, na to iskušenje ove vjernice, muminke a ona, majka Ismailova, borila se za spas svoga djeteta koje će opet čovječanstvu biti spas. Zato ova žena zaslužuje da iz šturih historijskih izvora (podataka) još nešto o njoj kažemo.

Hadžera je rođena u Misiru. Sudbina joj, kao i mnogim lijepim djevojkama toga vremena, nije bila naklonjena. Živjela je u najcrnijim danima ljudske historije, u vremenu kada je čovjek umjesto svome Stvoritelju robovao čovjeku. I Hadžera je trebala samo izvršavati naređenja, često i uz fjuk biča.

Tako je svoj život počela majka Ismailova, bez prava, bez budućnosti. Međutim, jednoga dana, sreća se osmjehnula nesretnoj djevojci. Stjecajem okolnosti našla se u krugu porodice Božijeg poslanika Ibrahima, a.s,

O vezi Ibrahima, a.s, i Hadžere govore mnogi kršćanski i islamski izvori, iz kojih se može zaključiti da je Ibrahim, a.s, nakon jedne ekonomske krize u Šamu morao ići u Misir. S njim je pošla i njegova žena Sara koja je bila izuzetno lijepa. Ibrahim, a.s, je znao da bi zbog toga mogao imati neprilika, pa ju je predstavio kao svoju sestru (po mlijeku). Faraon Misira je bio zadovoljan Sarom no s obzirom da je u to vrijeme njegova zemlja bila zahvaćena bolestima, te da je od Ibrahima, a.s, kao Božijeg poslanika, tražio pomoć, Sari nije ništa našao učinio, samo je rekao da "tako divna žena ne treba da sama sebe služi", te joj je poklonio Hadžeru. Tako se Hadžera nastanila u kući Ibrahima, a.s, i vratila u Šam. Sara je, s obzirom da je bila nerotkinja, pristala da Ibrahim, a.s, oženi Hadžeru. Kur'an nam govori da Ibrahim, a.s, nije imao djece, a već je doživio starost:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ (٣٩)

- **Hvala Allahu** (govorio je Ibrahim, a.s.) **koji mi je u starosti podario Ismaila i Ishaka; Gospodar moj, uistinu, uslišava molbe.** (Ibrâhîm, 39)

Ibrahim, a.s, je odveo Hadžeru i njihova sina Ismaila, a.s, po naredbi i zapovijedi Božijoj sa jednim velikim zadatkom i ciljem. O tome zadatku jasno je rečeno u 37. ajetu sure Ibrahim:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُونِ بَوَادِعُ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيَتِمُّوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ (٣٧)

- *Naš Gospodaru, zaista sam ja nastanio jedan dio svojih potomaka u besplodnoj dolini kod Tvoga časnog hrama, da bi, Gospodaru naš, namaz obavljali. I učini Bože, da ljudska srca teže njima i opskrbi ih raznim plodovima da bi zahvalni bili.* (Ibrâhîm, 37)

Kasnije se i sam Ibrahim, a.s, priključio svojoj porodici, da sa sinom Ismailom podiže temelje Kabe. O tome se govori u 127. ajetu sure El-Bekare citiranom na početku.

Hadždž i Kurban-bajram su prilike da se prisjetimo ovih i drugih događaja iz bogate islamske historije.

Summary الموجز

EID UL ADHA by Mehmed Handžić عيد الأضحى – محمد خانجيتش

HAJJ AND HAJAR by Omer Begić الحج وهاجر – عمر بيغيتش

Educational process in masjids was carried out in several different forms. Khutba (ceremonial speech) and Waz (general sermon) were the most frequent forms of preaching. The form of waz as a legitimate form of religious educational work has been cherished and practiced in Bosnia and Herzegovina for decades. Here we present two forms: the short wazu-nasihah by Muderris Mehmed Handžić entitled EID UL ADHA, as well as waz entitled HAJJ AND HAJAR by imam and experienced preacher Omer Effendi. Begić.

كان الإرشاد والتعليم الديني في المساجد يتخذ أشكالاً مختلفة. وكانت الخطبة والوعظ من أكثر أشكال الإرشاد والتعليم. وفي البوسنة والهرسك كان الوعظ يحتل مكانة مرموقة ويحظى باهتمام خاص، باعتباره صيغة مشروعة للإرشاد الديني. وهنا نقدم نوعين من الوعظ: وعظ ونصيحة قصيرة للمدرس محمد خانجيتش بعنوان عيد الأضحى، ووعظ بعنوان الحج وهاجر للشيخ عمر بيغيتش، الذي عمل إماماً وواعظاً لسنوات طويلة.